

UOT 82-3.512.162

İSMAYIL ŞIXLININ “DƏLİ KÜR” ROMANINDA AZƏRBAYCAN MİLLİ XARAKTERİNİN TƏSVİRİ

Flora Kamran qızı Namazova
filologiya elmləri doktoru, dosent
 Mingəçevir Dövlət Universiteti

Xülasə

Məqalə XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatında və milli kinematoqrafiyada dərin islər buraxmış möhtəşəm bir bədii əsərin – Azərbaycanın Xalq yazıçısı İsmayıl Şıxlının yaradıcılığında xüsusi yer tutan “Dəli Kür” romanının elmi təhlilinə həsr olunmuşdur. İdeya-siyasi, əxlaqi-mədəni və sosial-psixoloji məzmununa görə hələ də oxucuların və alimlərin çox geniş müzakirə predmeti sayılan bu əsərin şərh edilməsi zamanı uzaq keçmişimizlə və şanlı ənənələrimizlə sarsılmaz bağlılığı olan milli-mənəvi dəyərlərimizin və Azərbaycan cəmiyyətinin tarixən söykəndiyi patriarxal qaydaların mühafizəsi məsələsi, həmçinin maarifçiliyin sürətlə inkişaf etdiyi bir şəraitdə milli oyanışın milli istiqlal səviyyəsinə keçməsi aktı ön plana çəkilmişdir. Əsərin baş qəhrəmanı, zadəgan zümərəsini təmsil edən Cahandar ağanın özündənrazi kazak zabitinə – Rusiya imperiyasının və çar istibdadının zorakılıq rəmzlərindən biri sayılan rəsmi şəxsə qəti şəkildə “yox” deməsi, sosializm ideyalarının təbliğində çox fəal iştirak edən Azərbaycan gəncliyinin fəvqəladə entuziazmu fonunda zəif nəzərə çarpan milli etiraz, Azərbaycan milli mentalitetinin başlıca komponentlərindən biri sayılan şərəf kodeksinin toxunulmaz kurallarının pozulmasına görə qaçılmaz sərt cəza və dini mövhümata qarşı aşkar şəkildə ifadə olunan fikirlər məqalədə ümmə ideyasından millət ideyasına keçidin müjdəsi və Azərbaycan milli kimliyinin formalaşmasında yeni mərhələ kimi qiymətləndirilmişdir.

Açar sözlər: milli xarakter, milli mentalitet, “Dəli Kür” romanı, İsmayıl Şıxlı, şərəf kodeksi, milli oyanış, milli kimlik

Azərbaycan milli xarakterinin, onun şanlı tarixdən güc alan mental xüsusiyyətlərinin və spesifik milli kimliyinin formalaşmasında iştirak edən çoxlu sayda vacib amillər içərisində bədii ədəbiyyatımızın ölməz nümunələri sayılan möhtəşəm əsərlərin və onların tərənnüm etdiyi milli ənənələrə əsaslanan əxlaqi-mənəvi və ruhani-mədəni dəyərlərin xüsusi rolu və əhəmiyyəti vardır. Bütün dövrlərdə milli ədəbiyyatımızda tərənnüm olunan Azərbaycan ideyasının ənənəvi cizgilərini zamanın yeni ictimai-siyasi rəngləri ilə sintez edərək, Azərbaycan insanının milli xarakterini, onun etik-mənəvi obrazını formalaşdıran möhtəşəm ideyalar XX əsrdə həm də kinematoqrafiyanın, dramaturgiyanın və təhsil doktrinalarının predmetinə çevrilmişdir. Belə möhtəşəm ideyaların külliyyatından yaradılmış bədii əsərlərdən biri də görkəmli Azərbaycan mütəfəkkiri, Azərbaycanın Xalq yazıçısı İsmayıl Şıxlının məşhur “Dəli Kür” romanıdır. Özündə qeyri-ordinar ideya-siyasi, etik-mənəvi və sosial-psixoloji komponentləri birləşdirən bu bədii əsərə sürətlə dəyişən ictimai-siyasi və əxlaqi-mədəni dəyərlər prizmasından baxdıqda çoxlu sayda təzadlar, təəssüf və təəccüb doğuran məqamlar ortaya çıxır.

İsmayıl Şıxlının XX əsrin 60-cı illərinin sonunda tarixi roman janrına müraciət etməsi heç də təsadüfi hadisə deyil. Azərbaycan xalqının ümumilli lideri Heydər Əliyevin respublikaya birinci rəhbərliyi ərəfəsində ölkəmizdə yaranmış böhranlı ictimai-siyasi situasiya, mərkəzdən (Moskva) Azərbaycana edilən basqılar və kəskin siyasi təzyiqlər, ölkənin idarəçilik sistemində hökm sürən nepotizm, favoritizm və yerlibazlıq halları, nəhayət, təxribatçı və təcavüzkar erməni amilinin yeni torpaq iddiaları Azərbaycan intellektual elitasının sosialist realizminə olan inamını və rəğbətini əhəmiyyətli dərəcədə azaldırdı. Beləliklə, İsmayıl Şıxlının məhz bu dövrdə belə aktual mövzuya müraciət etməsi, sosializm ideyalarının, proletar mədəniyyətinin və sosialist internasionalizminin çöküşünü alleqorik üslubda təqdim etmək cəhdləri idi. İlk baxışdan yazıçı Azərbaycanda əsrlər ərzində dərin kök salmış və Azərbaycan cəmiyyətinin ənənəvi sütunlarını təşkil edən patriarxal



normaları və milli dəyərləri ciddi bir şəkildə mühafizə etmək məsələsini ön plana çəksə də, əsərin ideya xəttində milli oyanış, milli etiraz, milli istiqlal elementləri özünü büruzə verməkdədir. Bütün bu proseslər isə Azərbaycanın da daxil olduğu Rusiya imperiyasında feodal münasibətlərinin iflası, kapitalizm cəmiyyətinin və Azərbaycan burjua millətinin formalaşması fonunda baş verir. Dövrün ideoloji ruhuna və totalitar cəmiyyətin qadağalarına uyğun tərzdə yazılmış əsərdə milli etiraz və milli istiqlal ideyaları açıq şəkildə nəzərə çarpmasa da, sosialist ideyalarının və inqilabi hərəkatın təbliğində fəal iştirak edən Azərbaycan gəncliyinin ən aktiv nümayəndələri çılgın davranışları ilə, səhnəaraxsı da olsa, tezliklə milli oyanışın azadlıq hərəkatına keçəcəyinin perspektiv ştrixlərini ifadə edirlər.

Yazıçı əsərin baş qəhrəmanı Cahandar ağanın timsalında həm Azərbaycan kişinin, həm də bir çox əməlləri və spesifik davranışları ilə çöküş dövrünü yaşayan feodal aristokratiyasının ümumiləşdirilmiş obrazını təsvir edir. Cahandar ağa 1828-ci ildə Türkmənçay sülh müqaviləsinə görə Azərbaycanın Rusiya ilə İran arasında bölüşdürülməsindən sonra təqiblərə və repressiyalara məruz qalmış milli aristokratiyanın salamat qalmış nümayəndələrindən biri kimi təqdim olunur [4]. Beləliklə, ağanın yazısı və oxusu olmasa da, başqasının ailəsinə təcavüz etməklə əsrlər ərzində formaşalmış bəyzadəlik prinsiplərini pozsa da, o snob (qanuni olaraq mənsub olmadığı zümrənin zövqünü, davranışlarını və qaydalarını təqlid edən, layiq və qadir olmadığı yüksək intellektə və nüfuza iddia edən şəxs) deyil, sadəcə şəraitin özünəməxsus şəkildə cilaladığı, lakin milli ənənələrlə bərkimiş xarakterinə toxuna bilmədiyi, bütün emosional partlayışlara baxmayaraq şərəf kodeksinin kurallarına ciddi şəkildə əməl edən nümunəvi Azərbaycan kişisidir. Bununla belə, yazıçı zadəgan əxlaqının normalarını pozmuş ağanı karma üslubunda cəzalandırmağı qərara alır və bununla da özündə əsl Azərbaycan kişisinə məxsus olan dəyərlərin daşıyıcısı olan ağanı bacısının namusu məsələsi ilə sınağa çəkir. Sanki bu məqamda ağanın duyğularının psixoloji təsiri altında etdiyi bəd əməli kompensasiya etməyə çalışır. Bununla da sonda namusuna təcavüz etdiyi şəxs tərəfindən deyil, tamamilə başqa şəxslər tərəfindən və etnik-siyasi motivlər əsasında ölümə məhkum etdiyi ağanın reputasiyasını bərpa edir, onun əxlaqi-mənəvi baxımdan tam reabilitasiyasına nail olduqdan sonra yurdunun təsifini çəkən və torpağını işğalçıya verməkdən imtina edən mücahid kimi şəhidlik zirvəsinə qaldırır. Əslində Cahandar ağanın şərəf kodeksinin bütün dəyərlərinə uyğun olan şanlı obrazının apogeyni məhz onun kazak zabitinə etiraz etməsi və açıq sahədə bir neçə professional rus hərbiçisinə qarşı müqavimət göstərərək həlak olması təşkil edir. Bu məqamı xüsusi vurğulayan yazıçı kazak zabitinin özündənrazi və həyasız davranışını təsvir etməklə, əslində Azərbaycanı işğal etmiş Rusiya imperiyasının və əsarət altına aldığı xalqlara yuxarıdan aşağı baxan çar istibdadının personalaşdırılmış obrazını yaradır. Əsər əvvəldən sonadək oxucunun çox böyük rəğbət bəslədiyi, xarakterində üzə çıxan bütün neqativ ünsürlərə baxmayaraq sevdiyi qəhrəmanın ölümü ilə başa çatsa da, sonluqda cərəyan edən psixoloji atmosfer tezliklə regional və qlobal miqyasda çox vacib yeniliklərin baş verəcəyi haqda müjdə dolu xəbərdarlıq edir [3].

Əsərdə dini mövhümata qarşı qoyulmuş ifadələr, davranışlar və tədbirlər də oxucuda ikili emosiya yaradır. Bu baxımdan əsər sovet cəmiyyətinin ideoloji doktrinasının təməl daşlarından birini təşkil edən elmi ateizmin tələblərinə uyğunlaşdırılsa da, ruhani dəyərləri tənqid edən heç bir fikrə yol verilmir. Burada hədəf özlərini ruhani dəyərlərin və patriarxal qaydaların apologetləri kimi təqdim edən saxtakar və əxlaqsız din xadimlərinin ifşa edilməsindən gedir. Eyni zamanda maarifçiliklə bağlı çağırışlarda Azərbaycan xalqının timsalında islam əhlinin ümmə ideyasından millət ideyasına keçməsi vaxtının gəlməsinə incə işarə edilir. Əsərdə sözügedən məsələyə bu cür yanaşma isə Azərbaycan milli kimliyinin formalaşması prosesinin yeni və daha yüksək səviyyəyə keçməsi kimi qiymətləndirilir.

“Dəli Kür” romanı estetik baxımdan özündə müxtəlif sosial və etik elementləri tərənnüm etsə də, ayrı-ayrı strataları təmsil edən şəxslər arasında bəzən sərt subordinasiyaya əsaslanan zorakı məqamlar (Cahandar ağanın qulunu tələf etdiyinə görə mehtərə cəza verməsi), bəzən də o dövrün zümrələrarası münasibətləri üçün xarakterik olmayan tolerantlıq və liberalizm əlamətləri (bəyzadə Şamxalla, faytonçu oğlu Osmanın qardaşlıq səviyyəsinə yüksələn dostluq münasibətləri), zadəgan

iradəsinin sadə insanlar üzərində sərhədsiz hegemonluğunun hələ də qalmasına baxmayaraq, artıq sosial diferensiasiyada bərabərlik prinsiplərinə meyllilik nəzərə çarpır.

İsmayıl Şıxlı belə dərin psixoloji məzmunlu əsər yaratmaqla bir tərəfdən Azərbaycan milli tarixinin möhtəşəm dəyişikliklərlə xarakterizə olunan vacib bir dövrünü XX əsr oxucusuna təqdim etmək imkanı qazanır, digər tərəfdən milli insan faktorunun və onun xarakterik xüsusiyyətlərinin o dövr üçün aktual olan məqamlarına fəlsəfi və psixoloji səviyyələrdə nüfuz edərək, ənənəvi kişilik nümunəsini proletar əxlaqının təsiri altında olan çağdaş Azərbaycan cəmiyyətinə nümayiş etdirir. Burada yazıçı sanki Azərbaycan insanına özgə dəyərlərin (sosializm ideyaları) ötəri, tarixdən gələn milli ənənələrin isə daimi olması haqda futurist mesajlar verir. Bu məqamda yazıçının uzaqgörənlik istedadı üzə çıxır. Əsərin əvvəlində milli ənənələrimizin təqdimatı, Novruz bayramının kurallara uyğun qeyd edilməsi, bayram plovunun trapezasına başlamazdan əvvəl Azərbaycan gənclərinin bir ağızdan Quran kəlmələri ifadə etməsi Azərbaycanda hökm sürən proletar əxlaqının tezliklə milli dəyərlərlə əvəz olunacağı haqda xəbərdarlıq kimi səslənir.

Əsərdə təsvir olunan məscid səhnəsində uşaqların dələduzluq etməsini yazıçı dini-ruhani dəyərlərin tərbiyəvi təsir qüvvəsini itirməsi kimi deyil, müqəddəs məkanda Molla Sadiğın və Molla Səfinin timsalında cahiliyyətin yuva salması kimi qiymətləndirir. Molla Sadiğın Qoridən gəlmiş rus missioneri Aleksey Osipoviç Çernyayevski və Əhməd Vəliyevlə (Rus Əhməd) görüşü zamanı həddini aşan intolerantlığı, Əhməd Vəliyəvə “sənin bircə xaçın çatışmır” deməsi, şərəf kodeksini tapdalayaraq qonaqların öldürülməsinə fətva verməsi, kəndli uşaqlarının sivil təhsil almaları üçün edilən təklifə etiraz etməsi, görüşdə iştirak edən kəndlilər arasında sünni-şiə dözümsüzlüyünün xüsusi pafosla səsləndirilməsi bu iddianı tam şəkildə sübuta yetirir. Meyxana səhnəsində Molla Sadiğın və onun müsəlman cildinə girmiş havadarlarının çirkin davranışları və nalayiq hərəkətləri isə Azərbaycan milli xarakterinə tamamilə zidd olan bu insanların şeytani xislətini bütünlüklə üzə çıxarır. Əsərdə Əhməd Vəliyevin, Qori seminariyasının direktoru Semyonovun və başqa şəxslərin dilindən dini tolerantlıqla bağlı kəlmələrin səslənməsi isə əsərin pozitiv imicinə möhtəşəm cizgilər qatır.

Yazıçı Asif Əfəndiyev “İnam və şübhə” kitabında Cahandar ağa obrazını təhlil edərkən onu tarixin hökmü ilə məhvə məhkum edilmiş şəxsiyyət kimi qiymətləndirir. Cüzi istisnalar olmaqla kişilik kodeksinin bütün kurallarına əməl edən bu şəxsiyyətin həyat ideallarının perspektivlərini qaranlıq rakursdan təqdim edir. Kamalda ciddi payı olmayan və həyat kredosu ibtidai məqsədlərə əsaslanan bu mərd insan, eyni zamanda spesifik prinsiplər üzərində bərqərar edilən yeni həyatın qurulmasında fəal və həlledici rol olacaq subyekt kimi görünür. Çünki bəhsi gedən dövrdə (XIX yüziliyin sonu) yeni dünya binasının qurucuları adına azad və tənqidi düşünən intellektuallar ordusu iddia edir. Bununla belə, Cahandar ağa personajının ərsəyə gəlməsi XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatında unikal hadisə kimi təzahür edir və xarakterində ifadə olunan bütün mənfi rənglərə və emosiyalara baxmayaraq, yeni dəyərlərin təsiri altında ruhani-mədəni aclıq hissi keçirən çağdaş nəsil üçün az qala sitayiş obyektinə çevrilir.

Əsərdə bütün hadisələrin mərkəzində Cahandar ağa dursa da, digər personajlara da böyük diqqət ayrılır. Xüsusilə də, Cahandar ağanın ailə üzvlərinin xarakterləri, ictimai mövqeləri, həyat qayğıları və iç dünyaları dərin təhlil edilir. Bəyzadə olmaqlarına baxmayaraq, atalarının iradəsinə qarşı çıxan Şamxal və Əşrəf zamanın nəbzini düzgün tutmağa çalışır və dövrün ictimai-mədəni ruhuna uyğun, mövhümatdan, cəhəldən və o dövrün insanının süurunda və davranışlarında kök salmış stereotiplərdən azad bir həyat ukladı qurmağa can atırlar. Onların elmə, təhsilə və yeniliyə meyli, köhnəlmiş sosial-mədəni postulatlardan qəti şəkildə imtina etmələri bunu bir daha sübuta yetirir. Atasından inciyən Şamxalın dövrün sosial diferensasiya qaydalarını nəzərə almayaraq, dostunun bacısı ilə evlənməsi, bununla da öz sosial statusuna uyğun olmayan bir qadınla izdivac quraraq mezalayansa (fran. *mesalliance* – qeyri-bərabər nikah – müxtəlif sosial statuslara sahib olan insanlar arasında qurulan izdivac) imza atması konservativ ruhu bədəninə sığmayan Cahandar ağa tərəfindən əsl faciə kimi qarşılanır və bu əməlinə görə o, doğma oğlunu bağışlaya bilmir.

Əsərdə həmçinin Azərbaycan qadınının taleyinə yazılan faciəli məqamlar təsvir olunur. Ağa doğma bacısı Şahnigarın aldadılaraq tora salınmasına da hər hansı yolla haqq qazandırmaq



bacarığında deyil və çıxış yolunu yalnız ruhunun və nəslinin "günahkar bir zərrəsi"ni Kürün sularına qərq etməkdə və bu üsulla zadəgan reputasiyasına dəymiş qara ləkənin yuyulmasında görür. Lakin arvadı Mələyi qaçırdığına görə Allahyarın da ağa qızı Salatını qisas məqsədi ilə qaçırmasından, lakin Həsən ağa tərəfindən onun geri qaytarılmasından sonra Cahandar ağa qızını da Kürün sularına qərq etmək haqda düşünür və ailə qadınlarına ağanın belə fərqli münasibəri çoxlu suallar doğurur.

Cahandar ağanın üç övladın anası olan həyat yoldaşı Zərnigar xanıma aşkar və sərt şəkildə xəyanət etməsi də həm psixoloji, həm də əxlaqi müstəvidə çoxlu sayda təzadları ortaya çıxarır. Burada biz bir tərəfdən hər şeyin ən yaxşısına və ən gözəlinə layiq olmaq kimi qətiyyətli əqidəyə sahib olan brutal bir zadəganın sərt daşdan yonulmuş supereqosunun israrla bütün kuralları vurub yıxmasını, digər tərəfdən isə orta yaş böhtanının yaratdığı psixoloji məqamların ənənəvi dəyərləri üstələməsi hadisəsini müşahidə edirik [1].

Əsərdə biri-biri ilə uzun müddət düşmənçilik edən Cahandar ağa ilə Molla Sadıq arasında münasibətlərin Göytəpə uşaqlarının Qori seminariyasında təhsil almaları üçün xüsusi tapşırıqla gəlmiş A.O.Çernyayevskinin timsalında qonağa hörmətsiz hərəkətinə görə düşmüş mübahisədən sonra daha da kəskinləşməsinə və Molla Sadığın Cahandar ağadan müxtəlif üsullarla qisas almaq cəhdlərinə baxmayaraq, mətləb milli mənafə, torpaq və mülkiyyət məsələləri üzərinə gələndə qatı düşmənlərin (Cahandar ağa və Molla Sadıq) kazakların timsalında rus işğalçılara qarşı vahid cəbhədə birləşməsi olduqca böyük maraq doğurur. Beləliklə, yazıçı Cahandar ağanın iflas dövrünü yaşayan taleyi fonunda həm ayrı-ayrı şəxslərin xarakterini, onların dünyagörüşünü, həyata fərqli münasibətini və gələcək haqqında ümüdlərini təsvir edir, həm də təməlləri sarsılan və öz yerini daha mütərəqqi və layiqli həyat vəd edən cəmiyyətə verən bir dövrü bütün çılpalığı ilə təqdim edir [2].

Əsərin sonunda Cahandar ağanın Kürün dəli sularına qərq olaraq əbədiyyətə qovuşması, Şamxalın ata yurduna qayıtması və Əşrəfin inqilabi hərəkətə qoşulması oxucuda yüksək pozitiv emosiyalar yaradır və bəy-ata şərəfinin onun müasir düşünən övladlarının timsalında yeni, daha mütərəqqi cizgilərdə züھر edəcəyinə bir işarət kimi qəbul edilir.

Həmişə olduğu kimi bu gün də "Dəli Kür" romanı bütün personajları ilə birlikdə dəyişən dəyərlərin xarakterinə baxmayaraq, öz aktuallığını itirməmişdir. Xüsusilə də, düşməne hər an qəti sözünü deməyi bacaran, şərəfli ölümü şərəfsiz həyatdan üstün tutan, öz taleyinin hökmdarı olan Cahandar ağa obrazı bütün pozitiv və neqativ cəhətləri ilə birlikdə müasir dövrümüzün qeyrət simvollarından biri olmağa layiqdir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Cəfərov N. İsmayıl Şıxlı, yaxud düşünülmüş həyat eposu. Nizami Cəfərov. Seçilmiş əsərləri, 5 cildə. III cild. Bakı: Elm, 2007, 352 s.
2. Əfəndiyev A. İnam və şübhə. Bakı: Yazıçı, 2014, 172 s.
3. Насимусали О. "Дəли Күр"дə Cahandar ağа образы. Халқ қəzeti, 2011, 12 октябр
4. Богданова Н.Г., Притыкин Е.М. Ред.: И.Р.Петрушевский. Колониальная политика Российского царизма в Азербайджане в 20-60-х гг. XIX в. Феодалные отношения и колониальный режим (часть I. 1827–1843; часть II. 1843–1868). Москва - Ленинград: изд-во Академии Наук СССР, 1937, 488 с.

F.K.Namazova

Doctor of Philological Sciences, Associate Professor
Mingachevir State University

Description of the Azerbaijani national character in the novel by Ismail Shikhly "The indomitable Kura"

Abstract

The article provides a scientific analysis of the outstanding literary work of the National Writer of Azerbaijan Ismayil Shikhly, "The indomitable Kura", written in the genre of a historical novel and of exceptional importance in the work of the writer, who left a deep and indelible mark on national literature and cinematography. During the review of the work, which to this day is the subject of heated discussion of



scientists and readers, due to the ideological-political, ethical-moral and socio-psychological content, the problem of strict protection of patriarchal norms and national values, which are the traditional pillars of the Azerbaijani society inseparable ties with the distant past and glorious traditions. The article especially emphasizes the act of transition of national awakening to the level of national sovereignty, against the background of the rapid spread of educational values. Refusal and sharp resistance to the arrogant and self-righteous Cossack officer, being one of the symbols of the Russian Empire and tsarist tyranny, it is assessed as an extremely brave step, anticipating the upcoming transformations in the country. The weakly lingering national protest and the ardent enthusiasm of the Azerbaijani youth, who actively participated in the propaganda of revolutionary and socialist ideas, received an allegorical interpretation. The act of inevitability of severe punishment for violation of inviolable rules, which are invariable components of the Azerbaijani national mentality, and openly stated thoughts against religious superstition, which sound like a message about the transition from the idea of the ummah to the idea of a nation, are assessed in the article as a new level in the formation of Azerbaijani national identity.

Keywords: national character, national mentality, the novel "The indomitable Kura", Ismayil Shikhly, code of honor, national awakening, national identity

Ф.К.Намазова

доктор филологических наук, доцент
Мингячевирский государственный университет

Описание азербайджанского национального характера в романе Исмайлы Шыхлы «Кура неукратимая»

Резюме

В статье произведен научный анализ выдающегося художественного произведения народного писателя Азербайджана Исмайлы Шыхлы, «Кура неукратимая», написанная в жанре исторического романа и имеющего исключительное значение в творчестве писателя, оставившего глубокий и неизгладимый след в национальной литературе и кинематографии. Во время обзора произведения, по сей день являющегося предметом бурного обсуждения ученых и читателей, благодаря идейно-политическому, этико-нравственному и социально-психологическому содержанию, на передний план выставлена проблема строгой охраны патриархальных норм и национальных ценностей, являющихся традиционными опорами Азербайджанского общества, имеющих неразрывные связи с далеким прошлым и славными традициями. В статье особо подчеркивается акт перехода национального пробуждения на уровень национального суверенитета, на фоне быстрого распространения просветительских ценностей. Отказ и резкое сопротивление наглому и самодовольному казачьему офицеру, являющемуся одним из символов Российской империи и царской тирании оценивается как исключительно смелый шаг, упреждающий о грядущих преобразованиях в стране. Слабо проваляющийся национальный протест и горячий энтузиазм Азербайджанской молодежи, активно участвовавшей в пропаганде революционных и социалистических идей, получили аллегорическую интерпретацию. Акт неизбежности жестокого наказания за нарушение неприкосновенных правил, являющихся неизменными компонентами Азербайджанского национального менталитета, и открыто изложенные мысли против религиозного суеверия, звучащие как весть о переходе от идеи уммы к идее нации в статье оцениваются как новый уровень в формировании азербайджанской национальной идентичности.

Ключевые слова: национальный характер, национальный менталитет, роман «Кура неукратимая», Исмайлы Шыхлы, кодекс чести, национальное пробуждение, национальная идентичность

Daxil olub: 18.10.2021